

Ewa SIATKOWSKA

Warszawa

Pol. *miłość* to nie czes. *milost*, ale *láska*, pol. *láska* to nie czes. *láska*, ale *milost*. Dlaczego?

Keywords: Czech, Polish, semantics, lexicology, homonym

Słowa kluczowe: język czeski, język polski, semantyka, leksykologia, homonim

Abstract

The authoress analyzes semantic changes of lexemes *love* and *mercy* and *grace* on the basis of Czech and Polish language. She draws attention to the homonymy of forms in the contemporary Polish. The author refers to the etymological dictionaries and historical texts, documenting functioning of such meaning of those words.

Autorka analizuje zmianę znaczeniową leksemów *miłość* i *láska* oraz *láska* na gruncie czeskim i polskim. Zwraca uwagę na homonimiczność form we współczesnym języku polskim. Odwołuje się do słowników etymologicznych i tekstów historycznych, dokumentując funkcjonowanie takiego znaczenia tych wyrazów.

W polszczyźnie i czeszczyźnie spotykamy bardzo liczne aproksymaty, czyli pozorne ekwiwalenty, ale rzadko się zdarzają takie jak tu – podwójne, a nawet potrójne, o krzyżowej budowie.

W Polsce niejęzykoznawcom czeski wyraz *láska* kojarzy się z zupełnie innego pochodzenia wyrazem polskim *láska* ‘kij do podpierania się’, dawniej ‘oznaka władzy’, por. *láska marszałkowska*, i frazeologizm: *wpłynąć do łaski marszałkowskiej*, czyli ‘być poddanym pod obrady sejmu’. W tym znaczeniu *láska* to kontynuant ps. **lěska* ‘pręt z leszczyny’ i prawdopodobnie stara oboczna postać *leszczyna*: *-ka/-ina*. Pozycja *-k* przed *-i* wywołała dalsze procesy fonetyczne. Obydwie formy to derywaty od ps. **lěšb-* ‘teren porośnięty drzewami, zwłaszcza liściastymi’ (Boryś 280) i z ‘miłością’ nie mają nic wspólnego. ‘Kij z leszczyny’ w języku czeskim to *hůl* < **hól*, o zupełnie innej etymologii. Pochodzi z ps. **golb* ‘goły’. W języku słoweńskim za-

chowało się jeszcze dawne znaczenie tego wyrazu ‘drzewo bez gałęzi’, czyli ‘drzewo gołe’. Stąd blisko już do znaczenia ‘kij’ (Machek 1968, s. 190). Ciekawe, że mimo różnego pochodzenia obydwóch leksemów tworzą one frazeologizmy pokrywające się znaczeniowo, zob. czes. *maršálská hůl*. Widocznie *láska* powszechnie była oznaką władzy. Zresztą berło to też *láska*, tylko specjalna, ozdobna.

Polsko-czeska pozorna homonimiczność *láska* jako ‘kija do podpierania’ i ‘uczucia do płci przeciwnej’ stała się źródłem nieporozumień językowych. Np. słowa piosenki śpiewanej przez Karola Gotta: *má láska nebeská* (‘moja miłość niebiańska’) mogły budzić zdziwienie z powodu tak wielkiego przywiązania do jakiejś, nawet ładnej, bo na niebiesko pomalowanej, zwyczajnej *láska*. Aby wyjaśnić to nieporozumienie, należy rozpatrzeć inną ekwiwalentność polsko-czeską. Przymiotnik polski *niebieski*, utworzony od koloru nieba¹, jest podstawową nazwą tego koloru, natomiast w czeskim nazwą podstawową jest – znany też polskiemu – przymiotnik *modrý*², nawiązujący do koloru wody³. Boryś (335) uważa, że być może to prapokrewna forma *mokry*. Dla znaczenia wyobrazeniowego: ‘taki jak w niebie, jak w raj’, czyli ‘zachwycający, rozkoszny’ mamy – odmienną morfologicznie – polską formę *niebiański* (SJPDor V12). W języku czeskim w tym znaczeniu jest właśnie *nebeský*. I znowu, mimo różnic leksykalnych, w polskim i czeskim występuje zbieżność frazeologizmów, mianowicie pol. *niebieska, błękitna krew* i czes. *modrá krev* to przenośnie ‘krew arystokratów’. Mało przekonujące jest tłumaczenie K. Moszyńskiego (za: Machek 1968: 372), że kolor niebieski był ulubiony przez wyższe warstwy społeczne. Raczej dawniej kojarzono naiwnie kolor krwi z niebieskim kolorem żył widzianych przez cienką skórę,

¹ Kolor ten jest wywołany przez nagromadzenie dużej ilości powietrza w odpowiednim oświetleniu.

² Synonim *niebieski*, podobnie jak *szafirowy* (kolor drogocennego kamienia szafiru) lub *błękitny* (pierwotnie ‘jasny’ z stwysniem. przez czeski), nacechowany jest poetyckością, a poza tym oznacza kolor o innym odcieniu, ciemniejszy.

³ Wrażenie koloru niebieskiego daje nagromadzenie dużej ilości wody, oświetlonej słońcem.

a taką mieli ludzie nie pracujący fizycznie, czyli arystokraci. Czy od tych niebieskości nie dostaliśmy zawrotu głowy?

Aby wyjaśnić pochodzenie czeskiego leksemu *láska* ‘miłość’, musimy cofnąć się w czasie. Jak wiadomo, w całej północnej Słowiańszczyźnie, w jeden fonem zlało się *l' < lj* oraz *l'* zmiękczone przed samogłoską przednią, a w czeskim po XIV wieku proces ten postępował dalej i objął również twarde, przedniojęzykowożębowe *l* przed samogłoską przednią. Z trzech rodzajów *l* pozostało jedno – tzw. „*l* średnie”. W języku polskim, szczególnie na wschodnich peryferiach, długo utrzymywała się wymowa twardego przedniojęzykowożębowego *l*, ortograficznie *ł* (por. Stieber 1969, t. I, s. 90). Wymowa taka była uważana za poprawną. Wymagano jej od aktorów i od nauczycieli. W latach 20–30 XX wieku profesor polonistyki na Uniwersytecie Warszawskim, Stanisław Szober, nie zaliczał studentowi egzaminu, jeśli delikwent nie opanował przedniojęzykowej artykulacji *ł*. Ostatecznie jednak nie dało się uratować tego „pięknego reliktu przeszłości” i obecnie *ł* jest artykułowane jak niezgłoskotwórcze *u*.

W wyniku różnych przekształceń artykulacyjnych zatarła się różnica między polskim słowem *łaska* i czeskim słowem *láska*. Dla Polaka nie są to aproksymaty, czyli wyrazy tożsame pod względem formy, a różne pod względem znaczenia, bo dokładnie słyszy różnicę w wymowie *l* i *ł* (choć nie zauważa różnicy między *a* i *á*). Natomiast za aproksymaty uznaje on polski wyraz *łaska* ‘kij’ i czeski *láska* ‘miłość’, bo w języku polskim iloczasiem jest uwarunkowany względami emocjonalnymi i na znaczenie wyrazu nie wpływa. Inaczej jak w czeskim, gdzie długość lub krótkość samogłoski ma charakter fonologiczny⁴.

Mimo zatarcia w języku polskim śladów pokrewieństwa między pol. *łaska* (łac. *caritas*) i czes. *láska* (łac. *amor*), ono jest. Borys 296 podaje, że ps. **łaska* wywodzi się od czasownika **łaskati* ‘głaskać, pieścić, okazywać miłość, pożądanie’. Rdzeń **las-* oznaczał ‘pożądliwość, łakomstwo, chciwość’, a także ‘swawolę’, por. pol. *łaskotać*,

⁴ Co innego *rada* w kontekście „dobra rada”, a co innego *rádá* w kontekście „jsem rádá” ‘jestem zadowolona’.

łaskotki. To znaczenie odnajdujemy w stp. *łasy* (XVI w.) ‘chciwy, łakomy’, a dalej w czasowniku *łaszczyc się* ‘przymilać się, zabiegać o łaski’⁵. Sem pradawnego znaczenia ‘okazywać pożądanie’ utrwalił się w ros. *łaska* ‘pieszczota’ i czes. *láska* ‘miłość zmysłowa’. Jaką drogę przebył polski leksem *łaska*?

W języku staropolskim (Sstp IV 99) w znaczeniu tego słowa pojawił się dodatkowy sem ‘okazywanie życzliwości, względów, przychylności, zwykle choć nie zawsze, przez kogoś wyższego niższemu’. Charakterystyczny jest cytat:

Wierny sędzie nie mają zyskować ani baczyć gniewow, ani łaski, ani darow
(*Statuty ziemskie*, XV w.),

co odczytać należy jako przestrożę dla sędziego, żeby przy wydawaniu wyroku nie kierował się przewidywaniem jego konsekwencji albo negatywnych (gniewy), albo pozytywnych (dary i łaski). Tu *łaska* prawdopodobnie oznacza ‘dar niematerialny, wszelką korzyść’, z czego łatwo już przejść do znaczenia ‘chęć przekazywania darów, udzielania łask’. Tak interpretować trzeba cytat z *De morte prologus* (półowa XV w.): *Czemu twą łaskę stracili?* Wyraz przeniknął do języka religijnego i pozostał w nim do dziś, por. modlitwa *Zdrowa-ś Mario, łaski-ś pełna*. *Stan łaski* to ‘wolność od grzechu’.

Już w średniowieczu wykształciła się, dotąd żywa, semantyczna opozycja polsko-czeska. W sprawach świeckich *łaska* nabrała dominującego znaczenia ‘litość, miłosierdzie’:

Nakarmi łacnego, napoj z łaski pragnącego (W. Nehring, *Beiträge zum Studium altpolnischer Sprachdenkmäler*, XV w.).

L (II 595) znaczenie ‘miłosierdzie’ podaje jako podstawowe, ilustrując je cytatem:

Łaskę bierzem za miłość, nie wszelką, ale tę tylko, gdy godniejszy podlejszego miłuje (S. Petrycy, *Polityki Arestelesowej, to jest rządu Rzeczypospolitej, z dokładem, ksiąg ośmioro*, Kraków, cz. I, II, 1605, 1618),

⁵ Późne poświadczenie wyrazu wskazuje na pożyczkę, prawdopodobnie z ukr. *łaščyty* ‘pieścić, głaskać’.

co jest zgodne z definicją leksykograficzną Sstp.

Oprócz tego podstawowego znaczenia istniało w staropolszczyźnie i później wiele znaczeń pobocznych, właściwych również wyrazom pochodnym jak *laskawy*, *laskawość*, *laskawie* itp. (Sstp XVI L), np. galicyjski tytuł *laskawa pani*⁶. Powstały frazeologizmy, które z czasem nabrały charakteru przysłów np. *pańska laska na pstrym koniku...* (Rej, *Żywot Józefa*, 1545), później *laska pańska na pstrym koniu jedzie* ‘*ts*’ (SJPDor. VII 690), czyli ‘jest nieokreślona, niepewna’⁷. Inne frazeologizmy to: *być na czyjejs łasce* ‘zależać od kogoś’, *spuścić się na czyjś łaskę* ‘uzależnić się od kogoś’, *dostać coś z łaski* albo *zrobić coś z łaski* ‘bez przymusu, dobrowolnie’, *za łaską* albo *jeśli laska* ‘z przeproszeniem’, *artysta z bożej łaski* ‘utalentowany’, czasem ironiczne: *nasi stratedzy z bożej łaski wyobrażali sobie...* (B. Prus, 1847–1912) ‘niedouczeni, niekompetentni’, *robić coś z łaski* ‘dobrowolnie’, ‘wielkodusznie’ lub ‘niechętnie’ (iron.), pokrewne: *obejdzie się, bez łaski* ‘jest niepotrzebne’, *nie laska?* ‘czy nie jesteś skłonny?’ (iron.), *być na czyjejs łasce i nielasce* ‘być od kogoś całkowicie uzależnionym’, *w drodze łaski* ‘wyjątkowo’ itd.

Jak widać, dominanta znaczeniowa wyrazu *laska* ‘dar’, ‘przywilej’ < ‘życzliwość, miłosierdzie’ szybko w polszczyźnie się upowszechniła i rozgałęziła. USJPDub (II 496) uzupełnia jeszcze: *Zostawić kogoś [najczęściej dzieci] na łasce bożej* ‘bez nadzoru, bez opieki’. Prawne *laska*, *ułaskawienie* ‘darowanie lub złagodzenie kary dla skazańca’. Religijne *dostać łaski* ‘dostać bożej pomocy, opieki’ lub ‘otrzymać niezasłużony dar od Boga’. Wszystkie powyższe frazemy są specjalizacją podstawowego znaczenia ‘*caritas* – miłosierdzie’.

Na marginesie można wspomnieć, że w języku polskim (SJPDor IV 273) występuje jeszcze jeden homonim mianowicie *laska* ‘łasicca’ (częsta oboczność sufiksów *-ka/-ica*) obok *laska* ‘miłosierdzie’.

Na gruncie polskim rozwój semantyczny omawianego leksemu odszedł dość daleko od pierwotnego znaczenia ‘głaskanie, pieszczota; okazywanie miłości zmysłowej’.

⁶ Prawdopodobnie kalka *gnädiche Frau*.

⁷ *Pstry, pstrokaty koń* ‘koń o nieokreślonej maści’.

Jak było w czeskim? Machek (1968, s. 321) pod hasłem *láska* umieszcza, nie zmienione od czasów prasłowiańskich, dominujące znaczenie ‘miłość zmysłowa’, łac. *amor*. Przykładem może być romantyczny hymn do miłości z utworu K.H. Máchy *Máj* (1836):

Byl pozdní večer – první máj –
večerní máj – byl lásky čas.
Hrdliččin zval ku lásce hlas,
kde borový zaváněl háj.
O lásce šeptal tichý mech;
kvetoucí strom lhal lásky žel,
svou lásku slavík růži pěl, [...]

Mácha nadaje tu słowu *láska* znaczenie przewyższające miłość mężczyzny i kobiety, widzi ją w całej naturze. Prześledźmy, jaką drogą do tego doszło.

Cytaty ze Sstč II 208 treściowo pokrywają się z użyciami polskiego słowa *laska*. Oznaczały ogólnie ‘życzliwość dla drugiego człowieka; dobrą wolę’: *Aby se všickni sešli a družbili v lásce* (J. Hus, 1372–1415, *Postilla*), *Ta svátá láska*⁸, *o níž mám řeč, latině caritas slove* (Tomáš ze Štítného, 1333–1409). Uderza podobieństwo niektórych polskich i czeskich frazemów, np. *Dávky nebo práce na lásku* ‘bez przymusu, dobrowolnie’ (Machek 1968, s. 321). Ciekawe jest przysłowie: *Panská láska po zajících běhá* ‘jest mało warta’⁹ (Kott I 879, por. pol. *Pańska laska na pstrym koniu jedzie*). Wspólna jest tu podejrzliwość wobec łaski ludzi wysoko postawionych. Inne podobne frazemy to: *z lásky* ‘darmo’, *z lásky vypadnouti* ‘stracić czyjś sympatię, czyjeś względy’ (Kott. I).

Z ogólnego, poświadczanego m.in. u Kotta (VI 816), znaczenia ‘życzliwość dla innych’, zwłaszcza w rozumieniu religijnym (*Kde láska tu i Bůh, kde závist tam zlý duch.*) powstały, wtórnie zawężone,

⁸ Wyrażenie to podkreśla, że miłosierdzie jest wyższym pod względem moralnym rodzajem miłości.

⁹ Prawdopodobnie chodziło o małą wartość zajaca dla myśliwego.

znaczenia różnych rodzajów miłości: *láska k rodičům, k vlasti, k Bohu, k bližnímu, k ženám*¹⁰, *k pravdě, ke hře*¹¹.

Dalsze cytaty (Kott oraz Jg) prezentują kolejne specjalizacje znaczeniowe. *Z lásky někomu něco dáti* ‘dobrowolnie’, ale także *choditi na lásku* ‘do obowiązkowej pracy, odrabiać pańszczyznę’. *Svět bez lásky jako kámen, vši radosti je v něm amen; Bez lásky co život člověka?* – podkreśla się tu, że uczucie, o którym mowa, jest dla ludzi radością, jest czymś najważniejszym, eksponuje się jego intensywność, ale nie określa obiektu. Znaczenie ‘uczucie do płci przeciwnej’ bardziej wyraziście pojawia się w cytacie: *Co láskou k sobě hoří to popálí se často*.

Precyzyjną analizę znaczenia współczesnego czeskiego leksemu *láska* (ogólnie ‘gorące uczucie, przychylność, zamiłowanie’), daje SSJČ (I 1071). Ze względu na podmiot wyodrębnia uczucie matczyne, ojcowskie, synowskie. Ze względu na przedmiot – uczucie do dziecka, do ojczyzny, do lektury. Ze względu na charakter – miłość cielesną, platoniczną, ślepą albo małpią¹², sprzedajną. Nazwa *láska* może przesunąć się na przedmiot uczucia: *moje první láska*.

W ograniczonym zakresie homonimiczną z *láska* jest – znana w polskim – *laska* ‘łasiczka’ („Časopis Matice Moravské” 1878, s. 36), występująca na Morawach i Śląsku (Kott VI 816). Śląsk nie ma fonologicznego iloczasu, na Morawach jest słabszy. W języku literackim nie jest to homonim.

Zajmijmy się pol. *miłością*. Według Borysia (328) to postać notowana od XIV wieku zarówno w znaczeniu ‘miłosierdzie; zamiłowanie, współczucie’, *litość* ‘łaska, łaskawość, przychylność, życzliwość’, w uproszczeniu ‘caritas’, jak i ‘umiłowanie kogoś, namiętne uczucie do osoby płci przeciwnej’, w uproszczeniu ‘amor’. Genetycznie jest to

¹⁰ Sformułowanie to jest symptomatyczne. Po pierwsze widać, że reprezentuje perspektywę mężczyzny, po drugie obiekt miłości jest w liczbie mnogiej. W innym miejscu jest mowa o miłości małżeńskiej.

¹¹ Ten rodzaj miłości nie mieści się chyba w ocenie pozytywnej z punktu widzenia moralnego, raczej hedonistycznego.

¹² Por. pol. „mężczyzna w pewnym wieku dostaje małpiego rozumu”.

nomen attributivum od ps. **milь*, a więc ‘bycie miłym, życzliwym, przyjemnym’ (por. m.in. lit. *mielas* ‘przyjemny’)¹³. Spójrzmy, na ile słownikowe definicje mają oparcie w języku. Sstp IV 262 podaje łacińskie odpowiedniki słowa *miłość* w XIV i XV wieku:

- 1) ‘a m o r’ – *Ach miłość, coś mi uczyniła, eżeś mie tak oślepiła, eżem się je na miłość podał, jako bych nikogo na świecie nie znał*, 1408 (W.A. Maciejowski, *Piśmiennictwo polskie od czasów najdawniejszych... Dodatki*, s. 43); eksponuje się tu siłę uczucia, doprowadzającego do zaślepienia (por. wyżej czes. *opičí láska*);
- 2) ‘caritas, misericordia; benevolentia, gratia’¹⁴ – *Zdrowa krolewno miłości* – inwokacja do Matki Boskiej, ok. 1500 (Sprawozdania Towarzystwa Naukowego Warszawskiego V 13); *Ktory człowiek to popelni a miłość bożą ten odzierży*, XV wiek (Dekalog III 17); *Sprawiedliwość przez miłości jest ukrutność, a miłość przez sprawiedliwości jest rozpущenie*, XV wiek (Rozprawy i sprawozdania z posiedzeń Wydziału Filologicznego AU, XXII 240); cytat ten podkreśla, że miłość jest emocją, którą musi kierować rozum;
3. ‘tytuł grzechnościowy’ – *Słota, grzeszny sługa twój, prosi za to twej miłości, udziel nam wszem swej radości*, ok. 1400 (*Wiersz Słoty o zachowaniu się przy stole*, S. Vrtel-Wierczyński, *Wybór tekstów staropolskich*); w cytacie tym jeszcze tytuł nie jest pozbawiony pierwotnego znaczenia ‘łaskawość’; Bańk (II 187) oraz BrSE 337 śledzą dalsze przekształcenia semantyczne tego wyrażenia. Tytuły, jako formy często używane, straciły pierwotne realne znaczenie i stały się swoistymi partykułami, wtrącanymi w dłuższy tekst, ulegając skrótom i przekształceniom. *Wasza miłość > wasmość > waść > mość (jego-mość, jej-mość), waść* (drugi przypadek *waści*, np. *waści syn*)¹⁵, *aść* (z tego *asindziej, aścka, aśindzka*),

¹³ Kaszub. *milosc* ‘zadowolenie’.

¹⁴ Skomasowałam kilka pokrewnych znaczeń podawanych przez Sstp.

¹⁵ Nie był to tylko oficjalny tytuł, ale w XVII wieku także słowo familiarne. Marysieńka Sobieska pisała do męża: „już tylko leżę w alkwie i na Waść czekam” (z korespondencji króla).

waszeć (przypadek zależny *waszeci*), *waspan*, *aspan* > *acan*, *mospan*, *mospanek*, *mopanek* itd. Odrębnym torem rozwijał się tytuł *miłościwy* przysługujący wysoko postawionym osobistościom: *miłościwy pan* było tytułem króla, *miłościwa pani* – królowej¹⁶. Synonimem był *laskawy pan*, ograniczony terytorialnie do Galicji (por. wyżej), określający nieco niższą godność.

Pol. *miłość*, podobnie jak czes. *láska*, nabrało znaczenia ‘obiekty miłości’, np. *moja pierwsza miłość miała jasne włosy* (uzualne). USJP Dub (II 663–664) jako współczesne dominujące znaczenie podaje:

- 1) ‘głębokie uczucie do drugiej osoby, któremu zwykle towarzyszy pożądanie’, ilustrując je cytatami: *Przysięgli sobie dozgonną miłość. Gorąca, płomienna, romantyczna, nieszczęśliwa miłość*;
- 2) ‘silna więź emocjonalna, która łączy ze sobą ludzi bliskich, zwłaszcza spokrewnionych’: *Dziecko łaknęło miłości. Żywił dla swojego nauczyciela uczucie głębokiej miłości. Zdobyć, zaskarbić sobie miłość*.
- 3) ‘poczucie więzi duchowej z pewną wartością’: *Miłość do Boga, ojczyzny, prawdy*;
- 4) ‘głębokie zainteresowanie czymś, pasją’: *Z miłości do teatru porzuciła dom rodzinny*;
- 5) ‘obiekt czyichś uczuć’: *Dzieci to największa miłość jej życia. Miała jedną miłość – ogród*;
- 6) ‘seks, pożycie seksualne’: *Uprawiać miłość. Miłość francuska* to nazwa techniczna. Rodzaje miłości: *Miłość małżeńska, wolna, homoseksualna. Miłość własna*.

Na miłość boską! – wykrzyknik o zatartym znaczeniu realnym, wyrażający ‘silne uczucia: grozy, oburzenia, pragnienia czegoś’.

Czes. *milost* również jest wyprowadzana od ps. przymiotnika **milъ*- (Machek 1968, s. 363). Rozwój semantyczny przebiegał podobnie jak w polszczyźnie. Sstč (II 361–362) notuje:

¹⁶ W bajkach czeskich, w odróżnieniu od bajek polskich, do monarchy poddani zwracają się *pane králi*.

- 1) *na milost něčí se dáti* ‘zdać się na czyjąś łaskę’ (m.in. *Kronika Dalimila*, 1308–1314); *na milost přijmouti* ‘przyjąć z łaski’ (ibidem);
- 2) *milost, láska čeho* ‘uczucie do czegoś’: *Ktož srdečnú milostí miluje boha...* (Tomáš ze Štítného, 1333–1403); *Ta mast jedno k milostí slušie* (*Mastičkář*, początek XIV wieku); *Pro milost ženskú* (*Krumlovský sborník*, początek XV wieku).

Proporcje między znaczeniem pierwszym i drugim były mniej więcej wyrównane.

We współczesnym języku czeskim (SSJČ I 1230) *milost* występuje w znaczeniu:

- 1) ‘właściwość czegoś miłego’, ‘powab, wdzięk’, określona jest jako książkowa i przestarzała, np. *dětská milost a rozkošnost, jak utěšené jsou milosti Tvé* (biblijne),
- 2) ‘pozytywny, życzliwy stosunek do kogoś’: *dobrotivost a milost ozdobují důstojnost královskou* (F. Palacký, 1798–1876);
- 3) ‘miłosierdzie, współczucie, zlitowanie się’: *být někomu vydán na milost a nemilost* ‘być komuś wydanym na łaskę i niełaskę’;
- 4) ‘darowanie winy’ (prawn.): *nechtít od nikoho žádné milosti*;
- 5) przest. ‘miłość kochanków’: *vzplanout milostí k někomu*;
- 6) przest. ‘tytuł panującego’: *Vaše milost*¹⁷.

* * *

Podstawową konkluzją wynikającą z powyższego przeglądu jest początkowa synonimia tak pol. *łaska* i *miłość* jak czes. *láska* i *milost*. Z wielu obocznych znaczeń sukcesywnie na pozycję dominującą wybiły się określenia łacińskiego *caritas* przez polski leksem *łaska*, a łacińskiego *amor* przez polski leksem *miłość*. Skrzyżowało się to z procesami zachodzącymi w czeskim, gdzie dominantą znaczeniową wy-

¹⁷ W potocznym języku jako ironiczne, np. *Milost slečna nebýla laskava...* W tego typu użyciach i w uboższym słownictwie z tego zakresu, przejawia się niechęć Czechów do tytułowania.

razu *láska* jest ‘amor’, a wyrazu *milost* – ‘caritas’. Wszystko polega jednak na częstotliwości użyć określonych znaczeń, które nadal tak w polszczyźnie, jak czeszczyźnie są obecne, przeszły tylko na pozycje marginalne.

Zofia Tarajło-Lipowska¹⁸ twierdzi, że w naszych językach ciągle jest na opak. Zjawisko to nazwała kapoanizm. Może warto mu poświęcić uwagę?

Wykaz skrótów literatury

Bańk	Bańkowski A., <i>Etymologiczny słownik języka polskiego</i> , t. I–II, Warszawa 2000.
Boryś	Boryś W., <i>Słownik etymologiczny języka polskiego</i> , Kraków 2005.
BrSE	Brückner A., <i>Słownik etymologiczny języka polskiego</i> , Warszawa 1957.
Jg	Jungmann J., <i>Slovník česko-německý</i> , d. I–V, V Praze 1835–1839.
Kott	Kott F., <i>Česko-německý slovník</i> , d. I–V, VI–VII, V Praze 1878–1893.
L	Linde M.S.B., <i>Slovník jazyka polskiego</i> , t. I–VI, Lwów 1854–1860.
Machek	Machek V., <i>Etymologický slovník jazyka českého</i> , II vyd. Praha 1968.
SXVI	<i>Slovník polszczyzny XVI wieku</i> , t. I–XXXV, Wrocław 1966–2011.
SJPDor	<i>Slovník jazyka polskiego</i> , red. W. Doroszewski, t. I–XI, Warszawa 1958–1969.
SSJČ	<i>Slovník spisovného jazyka českého</i> , d. I–V, Praha 1960–1971.
Sstč	<i>Staročeský slovník</i> , d. I–II red. J. Gebauer, II vyd. Praha 1970 [od 1977 do 2008 red. zespól].
Sstp	<i>Slovník staropolski</i> , t. I–IX, Warszawa 1953–2002.
Stieber	Stieber Z., <i>Zarys gramatyki porównawczej języków słowiańskich. Fonologia</i> , I wyd. Warszawa 1969.
USJPDub	<i>Uniwersalny słownik języka polskiego</i> , red. S. Dubisz, t. I–IV, Warszawa 2003.

¹⁸ Z. Tarajło-Lipowska, *Kapoan*, Wrocław 2000, s. 10.